

EXPORT-IMPORT

Talán el is felejtették már olvasóink azt a kis újság-hírt, mely a múlt december második felében a Magyar-Francia Irodalmi Társaság alakuló üléséről tájékoztatva, a budapesti francia követség egy tagjának a felszólalását is közölte kivonatossan. E felszólalás a német és francia kultúrát állította szembe egymással, export-képességük szempontjából, az utóbbinak a javára; s megjegyezte, hogy a háború előtt a német kultúra igyekezett kisajátítani maga számára a magyarságot, de ez nem sikerülhetett neki, és pedig nemcsak a mondott okból, hanem azért sem, mert a magyarságnak ez a kultúra nem kellett. A Budapesti Hírlap vezércikkben szolt hozzá a kérdéshöz, mire egy-két nap múltával, maga a francia felszólaló nyilatkozott újból, az említett hírlaphoz beküldött levél formájában. E levélben viszontlátjuk azt a jól ismert francia felfogást, mely szerint a francia civilizáció *általános emberi* jellegű, ennél fogva bármely nép befogadhatja s meríthet belőle, nemzeti eredetisége veszélyeztetése nélkül; mert talál benne oly mintákat, „amelyek rávisszik, hogy saját nemzeti vérmérséklete szerint fejlessze ki nemzeti tulajdonságait“. Ezzel szemben a német művészet alkotásai (Goethe kivételével) oly igen partikuláris szellem termékei, hogy „nem alkalmasak a nagy és tartós terjeszkedésre“. A Budapesti Hírlap, mindkét esetben, époly tapintatos és udvarias modorban vitatta meg a kérdést, a milyenben az felvetve volt.

A mi célunk nem az, hogy — eső után köpenyeg — beleszóljunk a vitába. A francia felfogás egyoldalúságát a Budapesti Hírlap is eléggé megvilágította, s lehetne azt még éleesebben megvilágítani. De minket nem a német és francia kultúra vélt vagy valódi ellentétei érdekelnek, hanem saját kultúránk szükségletei. Ami a franciáknak kivitel, az a mi szempontunkból behozatal, s aki a kérdésnek ezt az oldalát mellőzi, az

gazda nélkül csinált számadást. Mert, hála Istennek, van immár *saját* műveltségünk is, mely nem éri be azzal, hogy fölvevő, passzív piacnak minősítettessék, s mely a külföldi kultúrák közül már régóta nem exportképeségük, hanem a maga alkalmi szükségletei szerint válogat. Mai nehéz helyzetünkben valóban köszönettel tartozunk mindenkinek, aki hosszas elszigeteltségünk szorításán enyhít s ismét hozzájuttat a nyugati műveltség, általában a műveltség bármely forrásához. De van a dolognak egy másik, belső oldala is, ami aztán csak bennünket, magyarokat érdekel s hadd beszéljünk erről itt magunk között.

Kivitele lehet, hogy nincs minden műveltségnek, de behozatala mindenkinek van és volt mindenkor. Nincs mit szégyelnünk rajta, hogy a miénk állandóan jelentékeny volt. Ez csak azt jelenti, hogy magunkat sohasem szigeteltük el a nyugattól. Mindamellett a sokszor túlságba vitt, sokszor egyoldalú idegen hatások ellenére, részben segítségükkel, kialakult itten egy magyar műveltségi egyéniség, főképp az irodalomban, a XIX. század folyamán. Távolról sem vagyunk oly nagyralátók, hogy a mi irodalmi klasszicizmusunkat általános emberinek híreszteljük. Megelégszünk azzal, hogy általános magyar. De ezt a szerzeményünket fenn akarjuk tartani, meg akarjuk védelmezni és lényege, jellege biztosításával fejleszteni akarjuk. Ezért nem lehet minket — legalább ma még nem — passzív kultúra-piacnak tekinteni. Nekünk nem *egy* bizonyos idegen műveltség kell; mi ismerni, vizsgálni óhajtjuk valamennyit, mint eddig, úgy ezután is, és a magunkéba olvasztani, bármelyikből, ami alkalomszerűleg előbbre vihet bennünket. Erre a célra egyaránt jó lehet nekünk a német, az olasz, a francia, az angol műveltség, de sohasem kizárólag egy. Mert *egyetlen* idegen nép műveltségébe fogódzni bele, annak adni privilégiumot, monopóliumot,

azt gyökereztetni meg otthon s ápolni szüntelen: nem műveltséget, hanem műveletlenséget jelent, éretlen nemzeti egyéniséget s egyúttal politikai függést. Nem kell messze mennünk a — balkáni — példaért. Az ilyen „műveltségi“ kapcsolatot neve voltaképp politikai járszalag.

Azok a nagy nemzetek, melyek kultúrát exportálhatnak, többnyire gazdasági és politikai célokhoz törik az utat ezzel. De igen megalázó volna egy népre, ha *ebben* a tudatban kapkodná magára sietve amaz idegen műveltség jelmezdarabjait. Mi emlékezhetünk ily szégyenre s ma is pirulunk bele. Mikor a „forralalom“, mindjárt első heteiben, egy-kettőre francia súlypontúvá akarta átreformálni egész közoktatásunkat: bármily okból cselekedte ezt, mi csak szégyenét éreztük, mély súlyedtségünkről kiszolgáltatott bizonyítványt láttunk benne. Oly százalmas, önérzet nélküli nemzetnek tüntünk fel magunk szemében, mely, mikor minden erejével mentenie kellene saját műveltségi örökségét, kegyesésből, politikai balga széptevésből, a győztesek kultúrájáért esengőnek játssza ki magát. Műveltség, mint alkalmi felpénz, melyet politikai kegyekért előlegezünk: nem maga a műveletlenség ez? A magyar műveltségnek e cserbenhagyása teljesen egyértékű cselekedet volt a hadsereg békekötés előtti lefegyverzésével.

S ma hogy állunk? Műveltségünk egykori részeseinek nagy tömege tőlünk kínai fallal elválasztva, műveltségi levegőjétől elzárva, megfulladásra ítélve. Mi magunk a legnagyobb nehézségekkel küzdve, anyagi létfeltételeinkben korlátozva, lelkileg megbénítva, munkatársaink s felvevő közönségünk jelentékeny részétől megfosztva: sikertelen felörlődésre ítélve. S útban már a felé, hogy műveltségi szempontból csakugyan passzív piaccá váljunk, halljuk a versengést, hogy melyik nyugati kultúra az exportképesebb? És míg a magunkét egynyelvű testvéreinkhez sem juttathatjuk el, nyugat felől megindul és kétségfeltlenül egyre nagyobb mérvet fog ölteni a „behozatál“. Mily öröm volna e nyugati előzékenység, ha megvolnának műveltségünk korábbi, egészséges feltételei. De ha a mondott passzivitás teljessé válnék, akkor valóban nem döntene sorsunk felől egyéb, mint amaz idegen kultúrák alkalmi exportképességének mértéke. Akkor eláraszthatnak bennünket azzal, amivel akar-

nak és tudnak s akkor történelmi gyökereink közül elfürészlik a legutolsó is, azt, amely nemzetlétünket, lelkünket tartja, táplálja: műveltségünk életgyökerét. S ez a legborzasztóbb gondolat, mi magyar embert bántathat.

Mindazon kegyetlenségek között, melyeket velünk szemben a győztes nyugatiak elkövettek, vagy másoknak megengedtek, műveltségünk e mesterséges meggyilkolása a legvérfagyalóbb. Ily embertelenség megátálása, úgy véljük, nem esett volna kívül egy valóban „általános emberi“ műveltség érdekkörén, sőt szolidaritásérzetén.

Míg egyfelől életerejét senyvesztik műveltségünknek az imént jelzett áldatlan körülmények, másfelől a németiséggel való korábbi szellemi kapcsolataink vannak fokozatos lazulásnak kitéve. Hogy mifelénk igenis minden egyéb nyugati kultúránál exportképesebb volt a német, azt egész történetünk bizonyítja. Ma ez a képessége kétségkívül csökkent, de nem belső természete, hanem anyagi nehézségei miatt, miknek okai ismertebbek, semhogy fejtegetnünk kellene. Míg franciák, olaszok, angolok szép könyv- és folyóirat-ajándékokkal látnak el bennünket, német részről, nem tudom, tapasztalhatni-e ily bőkezűséget. Bármint vélekedjék valaki politikai célszerűség szempontjából egykori, vagy ezután lehetséges német kapcsolatainkról, az az egy kétségtelen marad, hogy a németiségnek tőszomszédjai lévén, ezután is, mint eddig, ő általuk fogunk a nyugattal legközvetlenebbül érintkezni. De ha a túlnyomó német hatásokkal szemben valóban üdvösnék tartunk bizonyos heterogén ellensúlyt (mit, úgy látszik, ezentúl bőven remélhetünk): másrészt semmiképp sem nyugodhatnánk bele a németégtől való szellemi elszigetelésünkbe. A műveltebb szomszédtól való elzárkózás természetellenes; elzárkózás műveltségünknek történelmileg egyik legjelentékenyebb tényezőjétől: megtagadása saját multunknak, kész műveletlenség. Nem is szólva arról, hogy a műveltebb szomszéd felé kaput zárni: föler egy otromba politikai kihívással.

Hogy a francia politika a németiségnek nemcsak gazdasági, hanem kulturális terjeszkedését is visszafejleszteni akarja, azt érthetőnek tartjuk az ő szempontjából. A mi szempontunk azonban, mint fölvevőké, egészen más, t. i. politikátlan, sőt, ha

ügy tetszik, politikaellenes. Bárminő politikai elhelyezkedésünkben nélkülözhetetlennek fogjuk tartani a németiséggel való szellemi érintkezést, éppúgy, mint a többi nyugatiakkal. Elannyira, hogy ha „exportképesége” valóban csökkenne valamelyiknek, magunknak kellene érte menni. S hogy hozzánk való viszonylatában a német kultúrára nézve ma ez a helyzet, azt még a következő megállapítások világítsák meg.

Tőlünk német anyanyelvű testvéreink nagy részét is elszakították. E ténynek most csak azt az egy következményét vonjuk számításba, hogy bennük természetes közvetítőinket veszítettük el a német kultúra felé és felől. Nagyrészt magunkra, a magyar anyanyelvűekre háramlik most már az ő korábbi hivatásuk ellátása. Ha ezt nem tesszük meg, akkor az egész multra nézve azt az ítéletet mondottuk ki magunk felől, hogy csak „helyeztetésünk”, a dolgoknak akarunktól független gravitációja vezette hozzánk ezer éven át a német szellemi hatások folyamait, a Dunával együtt. Ez pedig ab ovo nem volna igaz. Szent Istvántól Kazinczyig, Kazinczytól mai, legelőbbre haladott tudományos törekvéseinkig a tények százai bizonyítják a választás tudatos szabadságát. Elég az hozzá, hogy az idegen nyelvek közül ma a németnek a tanítása került nálunk a multhoz képest komoly válságba. S ezen segíteni kell minden lehető módon. A legtermészetesebb pedig az, hogy nagy számmal kell magyar ifjakat „német szóra” kiküldeni oda, ahová ma is lehet: Németországba. A német hatások forgalmazásában a mai helyzetből kifolyólag jelentékeny, sőt bizonyos tekintetben üdvös változás várható, ha köteleességünket megértjük és teljesítjük. Ami eddig a francia, olasz és angol területekre nézve állt fenn: a magyar anyanyelvűek közvetlen érintkezése velük: be fog állni újra (újra, mert régebben így volt) a némettel szemben is, hasznunkra kétségtelenül. Az a műveltség, melyet ily módon szerzünk, nem marad — mint eddig igen sokszor — a magyarrá vált közvetítők lelki sajátja, hanem a magyar anyanyelvűeké lesz, oly komoly mértékben, mint minden tulajdonunk, melyet dolgozva és gondolkozva mi magunk szereztünk.

Az export-vitával szemben ez a mi import-álláspontunk. S ha az export politikai törekvésekkel jár együtt, mi műveltségünket ezután

sem engedjük politikai eszközzé alá-sülyeszteni. Erre köteleznek hagyományaink, erre nemzeti akaratumk, erre — egyszerűen — műveltségünk, melyet komolyan veszünk.

thj.

Tisza István boldog évei. Irta: *Schmidt Henrik.* A „*Studium*” kiadása. Meleg érzéssel, jeles tollal megírt, érdekes könyv. Kár, hogy a címet nem szerencsésen választotta meg a szerző, aki — ez munkájából kétségtelen — eszes, művelt, tanult férfi, éles megfigyelő, jó ítélőtehetséggel megáldott tanár és elmondhatja magáról Arany Jánossal, hogy ezzel a munkájával „igazán tartozott”. A szerzőnek valóban kötelessége volt mindazok számára, akik Tisza Istvánnak nagy egyéniségével foglalkoznak, vagy a jelenkor történetét megírni fogják, „emlékeiből és feljegyzéseiből” közölni mindazt, amit Tisza István életének néhány évéről közvetlen tapasztalásból megtudott.

Schmidt 1901 júliusában lett Tisza István fiának nevelője. Ettől fogva 6 évet állandóan az ifjabb Tisza mellett, akkori tanulmányainak helyén, részben külföldön töltött; a tanulmányi szünetekben pedig hónapokon keresztül lakott Tisza István házában és ekkor naponként az ő közvetlen közelében élt. Kiemeli, hogy csak „saját tapasztalataiból” merít és a valóságon „semmit sem változtat”. Ez egészen bizonyos is.

Azokban, amiket megír, néha néha nem mond újat, de viszont megír sok eddig közzé nem tett intimítást is. Érdekes formába önti mindazt, amit Tisza István szüleiéről, méltó tisztelettel említett nejeiről, a „kegyelmes asszonyról”, a rokonokról és az akkori környezetről megfigyelt. Eleven képet ad kellemes geszti nyaralásokról, kirándulásokról a rokonokhoz és Tisza István nyári munkarendjéről. Megkísérli feltüntetni Tisza tevékenységének és küzdelmeinek képét, sőt emberi főbb jellemvonásait is.

De miért címezi így a könyvét? Lélekbuvárak és történelemből-cselők tanulmányára méltó kérdés, vajjon a nagy magyarok boldogságra vannak-e teremtvé? Évszázadok óta a nagy magyaroknak egész sorára vagy éveken át, vagy életük vége felé szörnyű lelki gyötrődések várnak. Gondoljunk csak II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Miklós (a költő), Kossuth Lajos, a költők közül Köl-